

Tot el que no sabies sobre el QUIXOT

Recopilació d'articles sobre EL QUIXOT, publicats a la secció "Sabies que ...?" del web de la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya (www.Histocat.com)

(Diversos autors)

Num.1 : Cervantes no es deia Cervantes

Al pròleg de la 1a edició de les Novel·les Exemplars (Novelas Ejemplares) d'En Miguel de Cervantes (1613), ell mateix hi escriu, referint-se a la seva pròpia persona:

"Aquest, dic, que és el rostre de l'autor de La Galatea i de Don Quixot de la Manxa i de qui va fer el Viatge del Parnàs, a imitació del de Cèsar Caporal Perusino, i altres obres que van pel món esgarriades, i, potser sense el nom del seu autor. Es diu comunament Miguel de Cervantes Saavedra".

És a dir, que En Cervantes ens diu que no es diu Cervantes, sinó que s'ho diu comunament. Però, quin és el significat d'aquest mot?. Segons el Diccionario de la Lengua Española, de la Real Academia Española, "Comunamente" o "comunmente" significa "de uso, acuerdo o consentimiento común" i, en la segona acepció, "frequentemente".

És a dir que En Cervantes només es deia Cervantes de tant en tant i de comú acord. De comú acord amb qui? Amb l'oficialitat censora, és clar.

A més a més, en el pròleg, com hem pogut llegir, també ens assegura que moltes obres seves estan estampades sense el seu nom. I, donat que no es coneixen anòmins serventins o cervantins, cal deduir, forçosament, que el nom que apareix a les seves obres impreses, tampoc no és reconegut per Cervantes com el seu nom propi.

Jordi Bilbeny

Num.2 : L'edició barcelonina desapareguda del Quixot

A la segona part d'El Quixot (1615), En Servent escriu: *"En el dia d'avui hi ha impresos més de dotze mil llibres de la tal història: si no, que ho digui Portugal, Barcelona i València, on s'han imprès"* (El Quixot, Crítica, edició de F. Rico, 2a part, cap. III, p. 647).

És evident que parla del primer volum de l'obra, editat a Lisboa (1605), València (1605) i Barcelona (en data desconeguda).

A l'actualitat es coneixen les impressions de Lisboa, València i la prefabricada de Madrid, de 1605, però la de Barcelona és l'única edició impresa dins dels regnes peninsulars d'Espanya que ha desaparegut.

Els entesos creuen que En Servent es va equivocar en parlar de Barcelona. Tanmateix, ¿com podia equivocar-se un autor tan meticulós com En Servent, en recordar les seves llavors tres primeres edicions, quan al llarg dels seus escrits connota que té a mà una gran documentació i una memòria prodigiosa?. Jo sóc del parer que l'edició de Barcelona va existir. I que es va estampar abans del 1604 o, com a molt tard, al 1603.

En aquest sentit, En González Porto-Bompiani ens diu, al seu Diccionario Literario, que *"l'edició més antiga de les conegudes fou impresa a Madrid i pel mateix Juan de la Cuesta al 1605. Se suposa, no obstant això, una edició anterior, de 1604"*.

Efectivament: hi va haver una edició anterior, perquè hi ha tres referències al Quixot al llarg d'aquest any de 1604. La primera, a la novel·la de La pícara Justina, que té el privilegi d'impressió datat al 23 d'agost de 1604. La segona, en una carta d'En Lope de Vega, signada a Toledo el 4 d'agost de 1604, on manifesta: *"De poetas, no digo: buen siglo es este. Muchos en ciérne para el año que viene; pero ninguno hay tan malo como Cervantes, ni tan necio que alabe el Quijote"*. I finalment, la tercera referència es troba al llibre d'un Juan Pérez, intítulat Contradicción de los catorze artículos de la fe cristiana, de 1627, on explica que al 1604, era en una llibreria i va sentir un estudiant que contestava a un altre client, en referència als llibres de cavalleries: *"Ya nos remanesce otro don Quijote"*.

Per aquesta raó, En Porto-Bompiani conclou: *"Tot això fa presumir que al 1604 ja es coneixia la primera part del Quixot, que es va poder publicar per primera vegada aquell any en una edició que no ha deixat rastre"*.

Ara bé: per tal com l'única edició coneguda que no ha deixat rastre és la de Barcelona, donat que es conserven les de València i Lisboa i la pseudoedició de Madrid, cal deduir que totes aquestes citacions feien referència forçosa a l'edició de Barcelona. Llavors, si aquesta impressió deia el mateix que les altres, per què va desaparèixer? Com que no fa sentit una resposta en aquesta direcció, crec que cal fer la pregunta d'una altra manera: No serà, que potser deia el mateix, però en una llengua diferent?.

Jo crec que va ser això. Que l'edició de Barcelona de 1604 o d'abans, es va fer recollir per la censura oficial, com tantes i tantes altres obres del segle XVI, perquè era en català.

Num.4 : 'El Quixot', una obra reelaborada, plena de retocs, retallades i interpolacions premeditades

Tot i que la Taxa que precedeix l'edició del Quixot de 1605, ens diu ben clarament que el llibre ha estat revisat pel Consell Reial, i per bé que el Llicenciat Francisco Murcia de la Llana exposa explícitament que ell mateix l'ha corregit, hi ha una opinió molt estesa que el llibre es va editar tal com En Servent el va escriure.

Tanmateix, els mots del Rei que s'hi acompanyen com a aval que la impressió compleix tots els requisits legals, són incontrovertibles, car objectiven que *"en el dit llibre s'hi feren les diligències que la pragmàtica últimament feta per Nós sobre la impressió dels llibres disposa"* i que *"pel corrector nomenat per ordre nostra es veié i corregí la dita impressió"*.

La pragmàtica a què al·ludeix el Rei és la promulgada a Valladolid, el 7 de setembre de 1558 que, entre d'altres coses, establia que el censor-revisor de qualsevol obra havia de reescriure-la i presentar a la impremta el nou text en net, amb les revisions, supressions i afegits ja incorporats.

Per això, ara té molt de sentit que En Francisco Rico, curador de l'edició del Quixot de l'Instituto Cervantes-Crítica, ens digui, que *"l'original presentat per En Cervantes al Consell Reial, segurament no fou, per descomptat, un manuscrit autògraf, sinó una còpia en net realitzada per un amanuense professional"* i que, per això mateix, *"hi ha indicis per sospitar que la novel·la no escapà de la censura enterament indemne"*.

Segons En Rico, les correccions fets al text *"han deixat empremtes tan manifestes com lamentables"*, entre les quals hi ha la mateixa dedicatòria d'En Servent, que va ser substituïda per una de nova, *"apòcrifa, engiponada amb retalls [d'una altra dedicatòria, uns quants anys anterior] d'En Fernando de Herrera"*.

Continua apuntant En Rico que *"la lacra més greu de la [edició] prínceps és la formidable quantitat d'errates. Des de la portada [...] fins a l'última paraula del text [...] no hi ha cap mena de nyap que no es faci lloc a l'Ingenioso Hidalgo, els quals "s'estenen a diversos centenars"*.

Per això mateix s'estranya i troba *"inconcebible"* que En Servent, amb el nou llibre a les mans, i *"sabent que havia de lliurar-lo a la impremta, no aprofités per subsanar algunes errates"* i variants textuals. Per ell, *"és prudent suposar que no són de l'escriptor les variants"* que hi trobem, perquè *"el text mostra, de vegades, haver estat revisat per un corrector que arranjà algunes de les incoherències"*.

Pel que fa a l'edició de València, d'En Mey, també del 1605, En Rico apunta que *"la impressió d'En Mey es mostra, nogensmenys, poc hàbil a explicar l'original i no té manies a completar força planes que es quedaven curtes afegint les paraules o frases que convinguin a fi d'aconseguir-ho"*.

I tant i tant perplex va quedar l'eminent curador davant del galimaties textual que presenta l'obra, que no s'estava de reblar: *"Mai no sabrem amb exactitud amb quina mesura afectaren el text cervantí la manera de producció del volum"*.

Amb totes les quals ponderacions del Professor Rico, sembla, doncs, inqüestionable que el Quixot va ser sotmès a una revisió ferotge, que, en alguns casos, podria semblar reelaboració, amb fragments sencers desapareguts, amb paràgrafs reintroduïts, amb canvis de dedicatòria, i tal com ha assenyalat recentment En César Brandáriz al seu llibre Cervantes Decodificado (Martínez Roca, 2005), amb translocacions geogràfiques, donat que segons ell, les gestes del Quixot no passarien totes a la Manxa, perquè el paisatge que es descriu en alguns paràgrafs s'escau en d'altres llocs de la Península, més humits i frondosos.

N'era conscient En Servent que la seva obra s'editava manipulada, retallada i plena d'interpolacions? Jo crec que sí. I que si no la va poder supervisar, no va ser pas per incúria, sinó perquè, simplement, no ho permetien les lleis.

Així, en alguns passatges de la primera part del Quixot, l'autor ho deixa ben clar: *"No podia inclinar-me a creure que tan gallarda història hagués quedat manca i espatllada"* (1, cap. IX). O bé: *"Si a aquesta, se li pot posar alguna objecció sobre la seva veritat, no podria ser-ne altra sinó haver estat el seu autor aràbic, sent molt propi dels d'aquella nació ser mentiders"* (1, cap. IX).

I a la segona part, encara ens dirà que *"els qui tenien mèritament treballada i assolida gran fama pels seus escrits, en donant-la a l'estampa la perden del tot"* (2, cap. III); perquè les obres *"tant més s'escodrinyn com més gran és la fama de qui les compongué"* (ídem). En Servent acusa directament els censoradors dels despropòsits d'una obra literària i acaba reblant que, per això mateix, *"és grandíssim el risc a què es posa el qui imprimeix un llibre, sent de tota impossibilitat impossible compondre'l tal que satisfaci i acontenti a tots els qui el llegissin"* (ídem).

I rebla que *"stultorum infinitus est numerus"*, perquè *"infinitos són els qui ha agradat tal història [del Quixot]"*, i perquè molts han cregut que els errors eren de l'autor: *"alguns han posat falta i frau en la memòria de l'autor"* (ídem).

Num.5 : El Quixot és una traducció

En el meu primer lliurament d'aquesta secció del "Sabies que...", apuntava la idea que la primigènia edició del Quixot –l'anterior a 1604– fos escrita en català, perquè, de les 6 edicions peninsulars del llibre (les dues de Lisboa, les dues de València, la de Barcelona i, fins i tot, la inventada de Madrid) de què tenim coneixement fins a l'any 1605, l'única que no s'ha conservat és la de Barcelona.

Llavors jo raonava que, si totes eren iguals i deien el mateix, potser la de Barcelona ho deia d'una manera diferent. És a dir, ho podia haver dit en una altra llengua, raó per la qual va desaparèixer l'edició sencera. I si no fos perquè En Servent, a la segona part del Quixot, ens diu que va existir, avui dia no en sabríem absolutament re.

La idea d'un Quixot traduït, es fa palès, a més, perquè són múltiples els al·legats del seu autor a favor de la llengua nativa. Un d'ells apareix al capítol IV de la 1ª Part del llibre, on escriu que si algú "*parla en altra llengua que la seva, no li guardaré cap respecte; però si parla en el seu idioma, el posaré sobre el meu cap*"; sentència que només té sentit en un país on la gent canvia de llengua fàcilment i on, aquest canvi, a més d'anar en detriment de la llengua pròpia té unes clares connotacions de deserció política. I, encara, al capítol XXIII, ens diu que, "*tot i que posaren silenci a les llengües, no el pogueren posar a les plomes, les quals amb més llibertat que les llengües solen donar a entendre a qui ho vol allò que està enclòs a l'ànima*". Que és com dir, que tot i tenir la seva llengua prohibida, els conceptes que vol difondre, els pot estampar en una altra llengua.

Si, conseqüentment, En "Cervantes" despotrica dels qui canvien de llengua, i denuncia els qui la prohibeixen, però creu que, fins i tot en una altra llengua es poden transmetre ideals; si escriu a favor de l'ús de la llengua pròpia i fa elogis a la llengua catalana, essent ell com era un habitant de la Nació Catalana, i essent com era un Servent, amb casa a Barcelona i llinatge a Xixona, i estar en contra de les traduccions de les llengües romàniques, com diu al capítol LXII de la 2a Part, no hauria escrit mai en castellà. Per tant, si el Quixot es va editar en castellà, és que havia de ser una traducció. Però, tanmateix, ¿hi ha rastres d'aquest fet al mateix Quixot?

Evidentment: al capítol IX de la 1a part, En Servent ens indica que, passejant per Toledo, va trobar uns papers escrits en àrab "*que contenien la història de Don Quixot*". Vist això, compra els cartipassos i se'ls endú. I demana a un morisc que "*em posés aquells cartipassos, tots els que tractaven de Don Quixot, en llengua castellana, sense treure'n ni afegir-hi res*". I, pagat el que li havia de pagar per la feina de traducció de l'obra, "*en poc més de mes i mig la traduï tota*".

Fins ara, els entesos creien que aquest paràgraf era una simple qüestió d'estil, un recurs literari més entre els que els escriptors empraven per donar un fons de misteri a les seves obres. Però a vista del que he exposat fins aquí, em sembla més versemblant opinar que, com de costum, i de forma subliminar, En Servent ens està dient ben a les clares que la seva obra és una traducció. La conya que hi afegeix, en dir-nos que el traductor "*s'accontentà amb dues arroves de panses i dues fanques de blat*" té ara sentit si sabem que elsensors traduïen de franc.

A més a més, les sovintejades referències al llarg de tot el text del Quixot al fet que l'obra és traduïda i que hi ha hagut un traductor, abonen la meua conjectura que no es tracta d'un recurs, sinó d'una realitat. Així ho trobem novament, a l'inici de la 2a Part, al capítol III. Quan En Servent insisteix sobre les grandeses de Don Quixot, assenyalava que "*rebé tingui el curiós que tingué cura de fer-les traduir de l'àrab en el nostre vulgar castellà*".

Sembla que la traducció va desplaure tant al mateix Servent, que al "Pròleg" no es va estar d'escriure que "*jo, que, encara que sembli pare, sóc padrastre de Don Quixot*", en clara evidència al fet que no és pare en la llengua original, sinó en una altra llengua. Que és com dir que el Quixot castellà és el seu fill bord o il·legítim. I, encara, el disgust havia de ser tal, que ens assegura que ni volia prologar el llibre, "*ni menys treure a la llum les gestes de tan noble cavaller*". Les causes: "*la lectura és seca com un espart*" (potser referit a l'eixutesa de la llengua castellana); "*aliena d'invenció*" (tal vegada inventada per un altre); "*minvada d'estil*" (perquè, en la traducció l'ha perdut); "*pobre de conceptes*" (segurament perquè el canvi de llengua i de perspectiva política, els ha empobrit); i "*falta de tota erudició i doctrina*" (com correspondria a una traducció d'aquestes dimensions).

També al capítol XXV, escriu que "*hi ha sempre entre nosaltres una caterva d'encantadors que totes les nostres coses muden i trastoquen, i les tornen segons el seu gust i segons tenen les ganes d'afavorir-nos o destruir-nos*". El paràgraf fa referència a la realitat quotidiana, però no pas per això exclou una doble lectura que afecta de ple el text dels llibres escrits, entre els quals ara hi podem incloure el Quixot.

Per aquesta raó, En Servent també escriu que "*jo determino que el senyor Don Quixot es quedi sepultat en els arxius de la Mancha, fins que el cel depari qui l'adorni de tantes coses com li falten*". La sentència, que recorda el testament del Pare Cases, que guarda els originals dels seus llibres sobre temes americans "*fins que Déu ho consideri oportú*", sembla sense sentit en un pròleg que acompanya una edició pública del llibre, car és absurd voler que el Quixot quedi sepultat en arxius, mentre s'estampa el llibre perquè el llegeixi tothom. Però no pas si fa referència a l'autèntic Don Quixot: l'original català, segrestat per la censura reial, i guardat en els arxius de Castella.

Num.11 : La prova concloent que el Quixot va ser escrit en català

Entre les infinites catalanades, catalanismes i errors de traducció que hi ha al *Quixot* que ens remetent a un original català perdut, hi ha una frase especialment significativa i reveladora que només té sentit si En Servent va escriure la seva novel·la en català.

Es dona a la segona part, al capítol LXXI, quan el Gran Sonat castellà, després de recuperar la raó a Barcelona, torna al seu poble amb En Sanxo, tot fent-la petar. Cap a les darreries del capítol, entren a parlar de pintura i comenten:

“–Yo apostaré –dijo Sancho– que antes de mucho tiempo no ha de haber bodegón, venta ni mesón o tienda de barbero donde no ande pintada la historia de nuestras hazañas; pero querría yo que la pintasen manos de otro mejor pintor que el que ha pintado a estas.

–Tienes razón, Sancho –dijo don Quijote–, porque este pintor es como Orbaneja, un pintor que estava en Úbeda, que cuando le preguntaban qué pintaba, respondía: «Lo que saliere»; y si por ventura pintaba un gallo, escribía debajo: «Este es gallo», porque no pensasen que era zorra. De esta manera, me parece a mi, Sancho, que debe de ser el pintor o escritor, que todo es uno, que sacó a luz la historia de este nuevo don Quijote [referit a l'edició catalana amb pseudònim] que ha salido: que pintó o escribió lo que saliere; o habrá sido como un poeta que andaba los años pasados en la corte, llamado Mauleón, el cual respondía de repente a cuanto le preguntaban, y preguntándole uno que qué quería decir «Deum de Deo», respondió: «De donde diere»”.

Com es pot observar a ull nu, l'explicació no té, ni remotament, res a veure amb la sentència llatina. En Rico, curador de l'edició, a la nota corresponent al text, explica que “la traducció «al so» de les paraules del Credo era un acudit tradicional”. És a dir, que es tracta d'una traducció fonètica. Però en castellà, la traducció també és inviàble. Des de quan “De donde diere” es pot despendre de “Deum de deo”? Llevat del DE de DEUM i de DE DONDE, i d'un arcaic com desusat dialectalisme ONDE, no hi ha més afinitat possible. Llavors, com és que el poeta Mauleon, dona la resposta que dona?

El desllorigament d'aquest enigma fònic només és possible si el *Quixot* era escrit en català. Una orella catalana interpretaria “al so” el DEUM DE DEO, així: DE UMDE/UNDE DEU. I així hauria d'haver quedat escrit a la novel·la.

Tot i que en català normatiu el DONDE castellà és ON, hi ha una variant popular, escrita així fins a la normalització fabriana, que és ONT i que fa, en la llengua parlada, les variants ONTE i ONDE.

L'Alcover-Moll inclús recull la forma UNT en un document de 1385, que fa: “Là unt los serà vist fahedor”.

Per En Coromines, “és molt estesa una pronúncia ont davant mots que comencen en vocal (ont és,? ont era?, ont havies anat?, d'ont ha vingut?)”. I afegeix que “en certs llocs del País Valencià corren formes com ande o ònde amb una o molt oberta, que són deformacions rústiques o vulgars d'aon”. Per acabar replant, per raó de la generalització del fenomen, que “tals formes es poden sentir en certs altres llocs també a la zona occidental”.

És, per tant, una variant estesa al llarg de tota la Nació. Al Maresme és molt habitual sentir a dir UNTE VAS?, UNTE VIUS?, UNTE ho fan?, per ON VAS?, ON VIUS?, ON HO FAN? La força del mot és tanta, la seva sonoritat tan personal i la variant fònica tan especial, que, fins i tot, jo mateix l'he emprada en algun text literari i poètic.

I, si bé és cert, com he dit, que el castellà també té els dialectalismes OND i ONDE, com un relicte totalment medievalitzat, el DEO final no es correspon en cap cas amb el verb DAR i, menys encara, amb el DIERE que aporta el text serventí.

Ara, doncs, amb això en ment, podem tornar-nos a encarar amb el DEUM DE DEO i segmentar-lo així: DE UMDE DEO. I no costa gaire de traduir “a l'orella”: DE UNDE DEU. O, en català normatiu, D'ON DEU o D'ON DONEU. La traducció literal catalana també mantindria la possibilitat de traduir el DEU final per una acció del verb DEURE, però, llavors, no s'avindria amb l'explicació castellana del DIERE. Per la qual cosa l'única opció que ens resta és la del DEU = DONEU. I amb aquest antecedent, i només amb aquest, escrit en català, tindria sentit l'explicació que donava En Mauleon i que apareix en castellà al *Quixot*: DE DONDE DIERE.

DE DONDE DIERE és, doncs, la traducció inevitable d'un DE UNDE DEU. Amb la qual cosa em sembla més que provat que la redacció primigènica del *Quixot* havia de ser en català i que aquesta era la llengua materna d'un Cervantes, que en realitat era, lògicament, un Servent.

Num.12 : Catalanades, catalanismes i errors de traducció a "El Ingenioso Hidalgo Don Quixote De La Mancha"

(Primera Part, apòcrif amb peu d'impremta de Madrid,1605)
Instituto Cervantes - Editorial Crítica,
Barcelona, 2a edició, 1998
A cura de Francisco Rico

Aquesta llista de catalanades, catalanismes i errors de traducció que remeten a un original català perdut no pretén ser definitiu, ni dogmàtic. És, simplement, una llista orientativa. Un toc d'atenció a partir del qual caldria començar a treballar de forma sistemàtica i metòdica, amb rigor. És totalment cert que algunes d'aquestes formes ja existeix en el castellà del segle XVI, però també caldria determinar en quins llibres apareix i quin ha estat el seu censor i traductor, perquè, donat que una gran part de la literatura castellana del XVI són traduccions del català, és molt fàcil creure que una catalanada no ho sigui pel fet que apareix en d'altres textos de presumptes autors castellans.

Sigui com sigui, jo els anoto aquí perquè els nostres lectors en puguin fer ús i quedin al servei d'eventuals interpretacions i recerques futures. N'hi ha, encara, més. Moltíssims més si tinguéssim alhora en compte, la tradició ortogràfica que l'edició d'En Rico Jo n'indico tan sols una primera tongada.

- lantejas (llenties/llanties), p. 37
- dar una mano de coces al traidor (una mà de), p. 40
- jamás supieron ni pudieron desencajar-le la gola, p. 52
- se me da que me den ocho reales (se me'n dóna), p. 53
- mal remojado y peor cocido bacallao, p. 53
- lo que restaba de hacer, p. 60
- le dejó ir a la buen hora, p. 62 (En Rico reconeix que no és expressió castellana)
- mi ánima que miente, p. 64
- Y en diciendo esto, p. 66
- estaba ya el mozo picado, (estava picat/enfadat), p. 70
- otro día (traducció incorrecta per l'endemà), p. 76
- como el ama los vió (com=quan), p. 77
- tornó luego con una escudilla de agua bendita (escudella), p. 77
- mas el curo no vino en ello (no s'avingué), p. 77
- ¿Quién es ese tonel? (Quin és eixe tomell? -referit a un llibre-), p. 78
- son bonísimas, p. 82
- tenía más gana de quemallos que de echar una tela, por grande i delgada que fuera (ganes de llançar una teia al foc), p. 83
- por fuerza le volvieron al lecho (per força), p. 88
- pasó graciosísimos cuentos (passà comptes), p. 91
- aun Dios y ayuda, p. 94
- medio despaldado estaba (mig espatllat), p. 96

- y machacó tantos moros, que le quedó por sobrenombre Machuca (Machuca no pot venir de machacar, perquè li hauria quedat Machaca. En canvi sí que té sentit si sabíem que en català machacar és matxucar), p. 97
- A la mano de Diós! (Mà de Déu o a la mà de Déu!), p. 97
- fendirían de arriba abajo, p. 105
- ser los historiadores puntuales, verdaderos y nonada apasionados, p. 110
- Y como lo vió caer (com=quan), p. 111
- yo soy muy contento, p. 111
- ha de ser, p. 111
- ni hay pensar morir (ni cal pensar), p. 115
- en buena paz y compañía, p. 118
- si va a decir verdad, mucho mejor me sabe... (si val a dir veritat/la veritat), p.120
- no estornudar ni toser si me viene gana (si me'n vénen ganas), p. 120
- con prompta y buena voluntad, p. 124
- Con todo esto (amb tot i això), p. 129
- por ser tan muchacha (per ser tan mossa), p. 132
- En cuidado me lo tengo (ho tinc en compte), p. 134
- sin plegar los llorosos ojos (sense tancar els ulls), p. 134
- le halló el sol a la mañana, p. 134
- pastores vestidos con pellicos negros, p. 135
- donde se tratan las famosas hazañas del rey Arturo, que continuamente en nuestro romance castellano llamamos "el rey Artús", p. 136-137
- en el discurso de su vida (en el decurs), p. 139
- no es bien que vos cumpláis, p. 145
- Mata un desdén, atierra la paciencia, p. 148
- mil monstros, p. 151
- volvió las espaldas, p. 155
- rogaron se viniese con ellos (anar x venir), p. 157
- vinieron a parar, p. 159
- yo valgo por ciento, p. 160
- comenzaron a menudear sobre ellos con grande ahínco (error de traducció; l'original havia de dir manotear o manotejar), p. 161
- yo me tengo la culpa de todo (jo ne tinc), p. 161
- castígalos muy a tu sabor (molt al teu gust/grat), p. 162

- en aquella gran cuita, p. 164
- mis heridas, p. 165
- a sol y a la sombra y a las inclemencias del cielo (a sol i a serena), p. 166
- sesenta sospiros, p. 166
- pésetes y reniegos (pestes i renecs), p. 166
- arco turquesco, p. 166
- aparejó su asno (aparellà/enllestí), p. 167
- llegó a la puerta, cuando don Quijote la sintió (la sentí), p. 173
- traían en las muñecas (confusió de traer per llevar), p. 173
- descargó tan terrible puñada, p. 174
- el gato al rato, el rato a la cuerda (el rat), p. 175
- entró ascuras (a scures), p. 176
- hablara yo más bien criado -respondió don Quijote-, si fuera que vos (si fóra de vós), p. 179
- encantamentos, p. 179
- tantas ansias y bascas, p. 181
- no hay sino decilla (no cal sinó dir-la), p. 182
- se alongó un buen trecho, p. 183
- los persas, arcsos y flechas famosos (arquers i fletxers), p. 192
- de horadados labios, p. 192
- machucándole malamente, p. 194
- la color, p. 195
- vamos ahora de aquí (anem d'aquí), p. 197
- quitar aquel almete (elmet), p. 199
- venía una litera cubierta de luto, p. 201
- algun malferido, p. 201
- sois todos en batalla, p. 202
- admirado del ardimiento de su señor, p. 203
- aunque denantes dije, p. 203
- vestidos con aquellas sobrepellices, p. 204
- la hambre, p. 206
- queda descomulgado (descombregat), p. 206
- almorzaron (esmorzaren), p. 207

- las cuales cosas todas juntas, p. 209
- me ha puesto en corazón de acometer, p. 210
- esta tan desemejable aventura (dissemblant), p. 211
- tenia unos pocos de bigotes, p. 213
- [el riu anava] crecido y casi fuera de madre, p. 214
- un pradecillo que al pie de unas altas montañas se hacía (s'hi feia), p. 218
- un grandíssimo golpe de agua (cop d'aigua)
- A lo menos (almenys), p. 220
- más vale algo que no nada (que no-res), p. 226
- las fenestras de su real palacio, p. 229
- siendo medianera y sabidora (mitjancera), p. 231
- Ya se es ido (ja se n'és anat), p. 231
- no pidas de grado lo que puedes tomar por fuerza, p. 233
- traía una cadena al pie, p. 241
- ese bacín que trae en la cabeza, p. 245
- y diciendo y haciendo (i dit i fet), p. 245
- habéis de ir vos solo, rabo entre piernas, p. 247
- hizo del ojo a los compañeros, p. 247
- el peligro sobrepuja a la esperanza, p. 249
- embaulando en su panza (de baula), p. 251
- su lencería, p. 252
- "Si digo que sois vos, Fili no acierto", recita el Quixot, i Sanxo respon:
 -"Por esta troba no se puede saber nada, si ya no es que por ese hilo que está ahí se saque el ovillo de todo.
 -¿Qué hilo está aquí? -dijo don Quijote.
 -Paréceme -dijo Sancho- que vuestra merced nombró ahí hilo.
 -No dije sinó Fili -respondió don Quijote", p. 252-253
- és conmigo el miedo, p. 255
- y haz de los ojos lanternas, p. 256
- y en llegando, p. 256
- clavó los ojos en el suelo por un buen espacio (una bona estona), p. 258
- le volvió las saludes, p. 260
- la cual venía tan encarecida (encarida), p. 264
- los dos nos viniésemos en casa de mi padre, p. 265
- el cual término, p. 266

- movía la plática, aunque la trujese por los cabellos, p. 267
- Beltenebros (Bell Tenebrós), p. 270
- Sancho iba muerto por razonar con su amo y deseaba que él comenzase la plática (enraonar), p. 271
- en tiempo de Guisopete (Guisopet/Isopet), p. 271
- sin osar decir lo que el hombre tiene en su corazón (el que hom té), p. 271
- porque te alce el entredicho (perquè t'alci l'interdicte), p. 271
- qué de necedades (que de), p. 273
- pasados los tres días que me ha dado de término (termini), p. 281
- hizo demasiasdo de bien, p. 283
- rollizo y de buen tomo (i de bon volum), p. 284
- trillando en las eras, p. 284
- hasta salir a lo raso (al ras), p. 289
- dos tumbas la cabeza abajo (dues tombarelles de cap per avall), p. 290
- halló en la fontana, p. 290
- vos le habéis muerto, p. 294
- el llego (el llec), p. 296
- ni la demandase cosa de su hacienda (demanés), p. 298
- le diese lición (lliçó), p. 300
- sin acompañarla son de ningún otro instrumento (so), p. 302
- cuento imperfeto, p. 305
- cada día descubro en vos valores que me obligan y fuerzan a que en más os estime, p. 306
- el cura de la perroquia, p. 312
- poniéndome el manjar por los caminos (el menjar), p. 315
- detrás de unos pedazos de peña (rere un tros de penya), p. 318
- un monesterio, p. 322
- una mantellina, p. 355
- que de tan lueñes tierras viene (llunyes terres), p. 338
- y con la diligencia que don Quijote se alistaba (s'enllestia), p. 339
- muy a pique de ser emperador, p. 339
- el famoso moro Muzaraque (Mussa, perquè no hi ha cap moro famós a Castella que es digui Muzaraque), p. 341
- se debía de estender (estendre), p. 342

- y calándose el morrión, p. 345
- hasta adobarla del mal tratamiento que le hicieron, p. 345
- Pandafilando de la Fosca Vista, p. 347
- todos se anegaron, p. 351
- belitre, p. 352
- porque después que la dí (després de la dir), p. 357
- y a la noche, p. 361
- hincar de finojos antes su presencia (de genolls), p. 363
- con esta manera de amor, p. 364
- el amo replicó no sé que arengas, p. 365
- dos higas para el Gran Capitán, p. 372
- no piense vuestra merced darme papilla, porque por Dios que no soy nada blanco (blan), p. 373
- tengo de solicitar a una retirada (ultracorrecció de CD + A), p. 382
- una yunque (una enclusa), p. 384
- hay lluvias de oro, p. 386
- acabaron de comer, levantaron los manteles (llevaren les tovalles), p. 390
- esto de traerse bien (portar-se bé), p. 391
- buscar nuevas vetas de nuevo y nunca visto tesoro, p. 393
- piélagos de nuevos inconvenientes, p. 398
- la x, no le cuadra porque es letra áspera; la y ya está dicha; la z, zelador de tu honra, p. 402
- no cesaba de hacerse cruces, p. 412
- no me atreveré a forjar ni sustentar una mentira, p. 413
- soy quito de la palabra que os di (quiti), p. 417
- fue con el costo de una noche, p. 418
- verse cualificada, p. 419
- y tanto, que es mi esposo, p. 419
- poco a poco se le iba volviendo el juicio (se li anava girant el juí), p. 421
- vivía a San Juan, p. 421
- A Dios vais (ab Déu aneu), p. 422
- con malencònico semblante, p. 434
- verá el buen recado que ha hecho (el bon recapte), p. 435
- no supo ni sabe de la misa la media (no sap de la missa la meitat), p. 436

- el captivo, p. 440
- ¿no es bautizada?, p. 441
- una larga mesa como de tinelo (tinell), p. 442
- los tres fanales, p. 455
- el estanterol, p. 456
- qué se hizo ese don Pedro de Aguilar (què se'n féu d'aquest Pere d'Aguilar?), p. 459
- siendo grumete de una nave, p. 462
- un soldado español llamado tal de Saavedra, p. 463
- la caña se estava blandeando y moviéndose (s'estava brandant), p. 464
- los turcos ya són idos (ja són anats), p. 477
- si allí los dejaban apellarían luego la tierra (apellarien), p. 481
- estar la mar algo picada, p. 482
- habiéndose trocado el viento (havent-se estroncat), p. 484
- yendo con la vela tendida de alto baja (de dalt a baix), p. 486
- quedava sotavento, p. 487
- dieron la bienllegada, p. 495
- iba proveído por oídor, p. 495
- Yo os digo (ús indegut del vós al llarg de tota l'obra), p. 496
- haciendo la guarda, p. 505
- hechava la paja por defuera, p. 505
- dárosla encontinente, p. 505
- por poder deshogar (desfogar), p. 507
- vamos de priesa, p. 510
- su estirado senyor, p. 511
- abriendo de presto las puertas, p. 511
- le rieta y desafío a singular batalla, p. 512
- dormir bien mal, p. 512
- no le asentó a su mesa, p. 529
- con gran rancor, p. 530
- la estada nuestra en este castillo, p. 532
- faga dos vegadas la visita, p. 537
- cuando el furibundo león manchado con la blanca paloma tobosina yoguieren en uno (junyissin), p. 537

- tuvo espada en cinta (al cint), p. 538
- coligió de todo en todo, p. 538
- Par Diós, p. 540
- han hecho mercadería vendible, p. 555
- sesteando (sestejant, fent la sesta), p. 557
- nuestros compatriotos, p. 557
- veía alguna dueña con tocas reverendas (dona), p. 566
- una funda de vaqueta, p. 568
- hirviendo a borbollones, p. 569
- siete fadas, p. 569
- bullente lago, p. 569
- una apacible floresta (forest), p. 571
- La riqueza del padre y la belleza de la hija movieron a muchos, así del pueblo como forasteros, a que por mujer se la pidiesen (per muller), p. 577
- Arrebató de un pan que juntó a sí tenía (arrabassà), p. 584
- aquellos follones y descomedidos malandrines (fellons), p. 584
- le iba a los alcances (a l'encalç), p. 587
- no salen tan a gusto com el hombre querría (hom), p. 590
- su estandarte tremola (p. 594)
- la muerte espantable y fea, p. 596

Jordi Bilbeny

Num.15 : Nous indicis de traducció al Quixot

De les múltiples edicions del Quixot sorprenen les dels anys 1730 i 1735 a Madrid. En la portada d'aquestes dues edicions diu:

“Y AORA ULTIMAMENTE CON LA DEDICATORIA AL MISMO D. QUIXOTE, escrita por su chronista, descubierta y traducida con imponderable desvelo, y trabajo.”

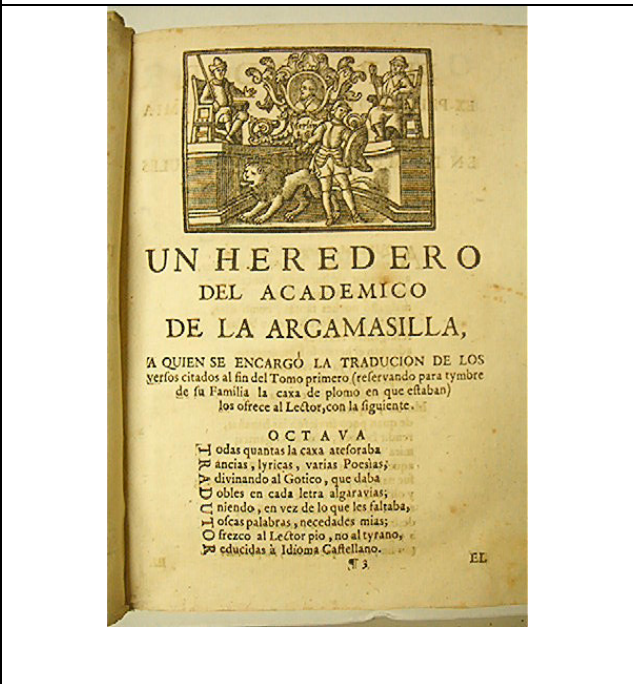
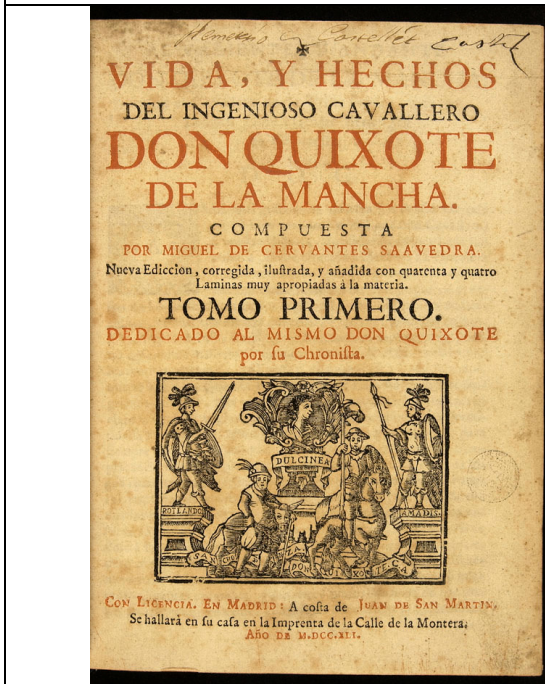
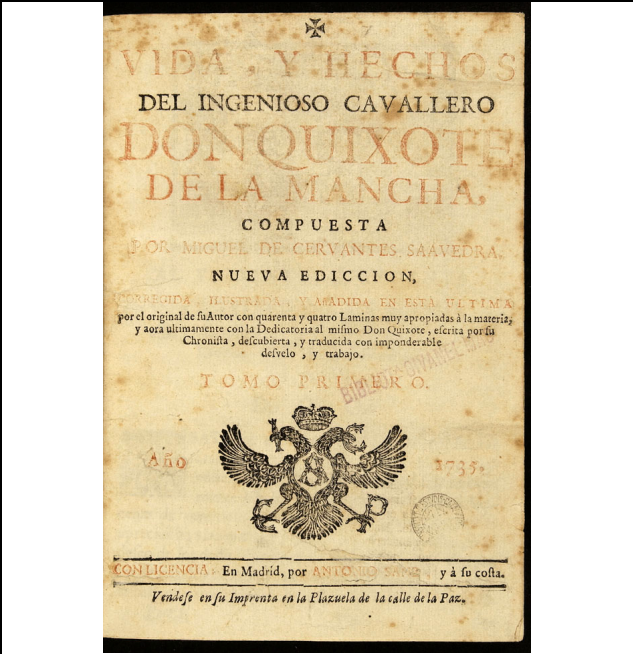
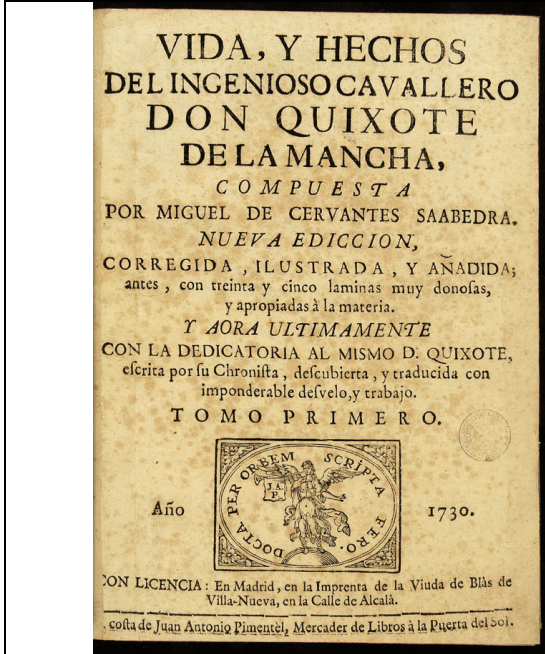
En l'edició de 1741 el comentari de la portada queda reduït a:

“DEDICADO AL MISMO D. QUIXOTE por su chronista.”

En la segona part de l'edició de 1735 s'ha inclòs una poesia octava referent als versos citats al final de la primera part trobats en una caixa de plom, “en la cual caja se habían hallado unos pergaminos escritos con letras góticas, pero en versos castellanos, que contenían muchas de sus hazañas, ...” (Primera Part, capítol LII).

Ara en la presentació d'aquesta octava diu:

“UN HEREDERO DEL ACADEMICO DE LA ARGAMASILLA, A QUIEN SE ENCARGÓ LA TRADUCION DE LOS versos citados al final del tomo primero”

Josep Segarra